

Norges vassdrags- og energidirektorat
Postboks 5091 Majorstua
0301 OSLO
Norge

Att: Energi- og konsesjonsavdelingen
Seksjon for vannkraftkonsesjoner

Att.: nve@nve.no

Deres ref./dato
200703195

Vår ref.
201000038

Sted/dato
Oslo, 14.01.2026

Postadresse
Statkraft AS
Postboks 200 Lilleaker
0216 Oslo
Norge

Besøksadresse
Lilleakerveien 6
0283 Oslo

Sentralbord
24 06 70 00

www.statkraft.no
post@statkraft.com

ORG. NR.: NO-987 059 699

Vurdering av ny kunnskap knyttet til konsesjonsvilkår for Tokke-Vinjereguleringen

Statkraft Energi AS (Statkraft) viser til kongelig resolusjon (kgl.res.) av 17. juni 2022 om «Statkraft Energi AS – Revisjon av konsesjonsvilkår for Tokke Vinje reguleringene, Tokke, Vinje og Ullensvang kommuner».

I merknadene til post 8 i Kgl.res. av 17. juni 2022 står det:

«Departementet legg i revisjonen til grunn at det skal byggast ein fiskepassasje i Helveteshylen. Ein fiskepassasje er eit større fysisk tiltak som krev detaljplan og godkjenning av NVE. Det er fleire alternativ for å utforme ein slik passasje. Departementet føreslår som NVE at utkast til detaljplan for fiskepassasje skal utformast med fiskefaglig kompetanse, og deretter sendast Miljødirektoratet for uttale, før den blir godkjent av NVE. Plan med tekniske løysingar for overvaking av opp- og nedvandring skal inngå i detaljplan.»

I prosessen har det kommet ny kunnskap om at 1) fiskepassasje i Helveteshylen er i strid med verneformålet i Tokkeåi naturreservat og 2) genetisk strukturering av ørret i Tokkeåi ikke gir en faglig forankring for utbygging av fiskepassasje. Biofokus anbefaler at aktuelle myndigheter gjør en ny og oppdatert avveiing av fiskepassasjen. Statkraft har derfor bedt NVE om veiledning i forbindelse med utarbeidelse av detaljplan. NVE har i den forbindelse bedt Statkraft søke om endring av vilkåret i konsesjonen for å kunne ta stilling til den nye kunnskapen.

Status for gjennomførte tiltak og veien videre

Statkraft ble gjennom revisjonen pålagt minstevannføringer, magasinrestriksjoner, ramping i Lio kraftverk, omløpsventil, fiskepassasje og tiltaksplan. Fremdriftsplan for tiltakene ble godkjent av NVE 03.03.2023. Det gjennomføres jevnlig møter med NVE og Statsforvalteren i Vestfold og Telemark om status for implementering av tiltakene, se tabell 1 og 2 under for status for gjennomføring.

Tabell 1. Følgende tiltak er ferdigstilt:

Minstevannføring Vinjevatn	Ble satt i drift 1.12.2023
Vannslipp til Mosåi/Rukkeåi 0,2 m ³ /s	Ble satt i verk 15.5 2023
Fyllingskrav Ståvatn, Totak og Byrtevatn	Ble satt i verk umiddelbart
Minstevannføring Elvarheim 5 m ³ /s i perioden 16.11-15.6 8 m ³ /s i perioden 16.6-14.9 14 m ³ /s i perioden 15.9-15.11	Ble satt i verk umiddelbart
Ramping Lio kraftverk	Ble satt i verk umiddelbart
Omløpsventil Lio kraftverk	Ferdig høsten 2025

Tabell 2. Følgende tiltak gjenstår:

Fiskepassasje Helveteshylen	Norconsult mulighetsstudie, anbefalt biologisk kartlegging av Statsforvalteren, rapport foreligger.
Tiltaksplan for biotoptiltak av hensyn til fisk og fiskevandring	NINA-rapport 2505 publisert november 2024, oppfølging av planen gjenstår.

Som det kommer frem av tabell 1 og 2 ovenfor er alle tiltakene gjennomført, med unntak av fiskepassasjen i Helveteshylen og oppfølging av tiltaksplan for biotoptiltak. Etter vilkårsrevisjonen ble ferdigstilt har imidlertid eksterne fagmiljøer presentert ny kunnskap om fiskepassasjen i Helveteshylen sin påvirkning på Tokkeåi naturreservat og ørreten i Tokkeåi. Biofokus anbefaler at aktuelle myndigheter gjør en ny og oppdatert avveining av fiskepassasjen. Statkraft ønsker derfor at NVE vurderer om fiskepassasje i Helveteshylen er riktig tiltak og om bygging skal gjennomføres. Bakgrunnsinformasjon om sakshistorikken, samt utdrag av det nye kunnskapsgrunnlaget, er redegjort for under.

Sakshistorikk for fiskepassasje i Helevetshylen og tilhørende utredninger

Før vilkårsrevisjonen var ferdigstilt mottok Statkraft brev fra Fylkesmannen i Vestfold og Telemark av 21.06.2019 med varsel om et pålegg som omfattet å «*Utrede og beskrive en effektiv passasje for storørret i Helvetesfossen i Tokkeåi*». I brev til NVE av 07.10.2019 svarte Statkraft på spørsmål fra NVE om tilleggsinformasjon til vilkårsrevisjonsprosessen hvor vi bla. skrev:

«*Statkraft har gjort fylkesmannen kjent med NVEs spørsmål og bemerket at en eventuell utredning og beskrivelse av fiskepassasje bør gjøres når utfallet av vilkårsrevisjonen er klart.*»

Den 10.10.2019 ble Statkraft likevel pålagt følgende undersøkelser i Tokkeåi av Fylkesmannen i Telemark:

1. *Innen utgangen av februar 2020: Utrede og beskrive en effektiv passasje for storørret i Helvetesfossen i Tokkeåi*
2. *Kartlegge gytegroper eller gytefisk for storørret i Tokkeåi ved beste praksis metodikk, i 2019, 2020 og 2021. Vi tar ikke stilling til hvilken metode som er den beste, men forholder oss til metoden som foreslås.*
3. *Kartlegging av ungfisk i Tokkeåi nedenfor Helvetesfossen, inkludert genetiske analyser som viser andel storørretunger, i 2020, 2021 og 2022. Metodikk og stasjoner skal være sammenlignbare med tidligere ungfiskundersøkelser i Tokkeåi.*»

NINA ble derfor engasjert for å kartlegge gytegrøper, gytefisk og ungfisk av ørret i Tokkeåi, inkludert genetiske undersøkelser av ørreten i vassdraget. Rapporten ble publisert i mai 2023 med følgende faglige vurderinger og konklusjoner fra [NINA-rapport 2272](#):

«Ut fra de genetiske analysene i denne studien, som på en spesifikk måte undersøkte genetisk tilhørighet til storørret, representerer ikke storørret en egen genetisk bestand i Tokkeåi, men tilhører den samme genetiske gruppen som annen ørret. Imidlertid representerer ørret ovenfor Helvetesfossen og i Dalaåi egne delbestander av ørret.»

«Konklusjon

Det har vært knyttet usikkerhet til hvorvidt storørreten som gyter i Tokkeåi er en egen bestand, eller om størrelsen er et resultat av fenotypisk plastisitet. Analysene som er gjennomført her fant ikke tilstrekkelig genetisk strukturering til å kalle storørret en egen genetisk delbestand i Tokkeåi. At noen individer blir store fiskepisere mens andre ikke oppnår samme størrelse, enten som elvestasjonære individer eller som utvandrere til Bandak som aldri slår over på fiskediett eller overlever til nødvendig størrelse, skyldes trolig den store fenotypiske plastisiteten hos ørret. At noen individer kan bli store viser imidlertid at bestanden som helhet har potensial til å produsere store individer kjent som storørret. Den samlede tettheten av ungfisk synes relativt stabil i perioden siden 2011, og antallet store gytegrøper har variert i den samme perioden mellom 43 og 55. Tidligere undersøkelser gjort i Bandak viser at ørretbestanden allerede er tett i forhold til næringsgrunnlaget. I det videre anbefales derfor vurderinger rundt forbedring av næringstilgangen for ørret i Bandak og en vurdering av beskatningen av ørretbestanden som helhet.»

Videre ble NINA etter vilkårsrevisjonen var ferdigstilt også engasjert for å utarbeide faglige innspill til tiltaksplan for Tokke-Vinjevassdraget. De faglige innspillene er gjengitt under ([NINA-rapport 2505](#)):

- *«Det nyligste studiet av genetisk struktur i Tokkeåi identifiserte tre genetiske grupper.*
- *De tre genetiske gruppene var i stor grad knyttet til geografi og vandringshindre, der Dalåi dannet én gruppe og Tokkeåi oppstrøms Helvetesfossen en annen. Begge var forskjellige fra Tokkeåi nedstrøms Helvetesfossen.*
- *I hvilken grad etablering av konektivitet fører til en innblanding eller konkurranse mellom den presumptivt elvestasjonære bestanden oppstrøms fossen og ørret som foretar gytevandring fra Bandak er uvisst og bør overvåkes videre.*
- *Det er sannsynlig at tilgangen til disse arealene for «nedstrøms» fisk kan bidra til genetisk innkrysning og/eller konkurranse med den stasjonære bestanden oppstrøms fossen.*
- *Det er usikkert om denne økte produksjonen av ørret i Tokkeåi vil føre til økt produksjon av store individer i næringslokalitetene Bandak og Vestvanna.*
- *Vekstforløpet for ørret i Bandak bærer preg av sterk næringskonkurranse og langsom vekst. Produksjonen av store individer er avhengig av tilgang til byttefisk i egnede størrelser. Dette mangler i Bandak, og for Vestvanna foreligger ingen nyere fiskebiologiske undersøkelser. Omslaget til fiskediett kommer derfor sent i livet, og det er en betydelig risiko for at fisk fanges før de oppnår lengder over 50 cm og betegnes som store.»*

Etter ferdigstilt revisjon ble det i det videre arbeidet med prosjektering av fiskepassasjen i Helveteshylen klart at hele anlegget og deler av tilkomstveien ville bli bygget i Tokkeåi naturreservat (FOR-2016-11-25-1388). Dette medfører behov for å søke dispensasjon fra vernebestemmelsene i naturreservatet. Statsforvalteren uttalte i brev til Statkraft av 20.10.2023 at

det er nødvendig med «*supplerende spesialistundersøkelser med vekt på truede/rødlistede arter*». Biofokus har med bakgrunn i brevet fra Statsforvalteren derfor kartlagt området og utarbeidet en rapport med formål å se på hvorvidt verneverdiene i bekkekløften/naturtypen vil bli negativt berørt og hvorvidt et eventuelt tiltak vil komme i strid med verneformålet (Biofokus rapport 2025–013, Artsmangfold langs Tokkeåi ved Lio). Under følger konklusjoner fra Biofokus rapport 2025-013:

- *«Helvetesfossen ligger helt i kanten av Tokkeåi Naturreservat.*
- *For å få bygget og vedlikeholdt fiskepassasjen er det planlagt flere inngrep rundt fossen og i nærområdene.*
- *Bl.a. skal det anlegges adkomstvei langs eksisterende tursti/skogsvei nord for elva, der det siste stykket av adkomsten er planlagt gjennom naturreservatet. Det er også planlagt kranrigger på vestsiden av elva i selve anleggsfasen, samt grøft for strømkabler til anlegget mm.*
- *Berggrunnen og løsmassene i undersøkelsesområdet gir grunnlag for rik- og stedvis kalkrik vegetasjon.*
- *Det ble registrert 76 funn av rødlistearter i undersøkelsesområdet fordelt på 32 forskjellige arter.*
- *Av sterkt truede arter (EN) er tre sopparter og to treslag registrert.*
- *Av sårbare arter (VU) er det både moser, sopp og karplanter i undersøkelsesområdet. Våre undersøkelser av artsmangfold i 2024, sammen med tidligere undersøkelser av verneområdene, understreker store nasjonale-internasjonale verdier for biologisk mangfold.*
- *Undersøkelsesområdet vurderes å ha stor- til svært stor verdi basert på kartlagt artsmangfold. Videre regner vi omfanget som forringet til sterkt forringet ved bygging av planlagte fiskepassasje, spesielt ved direkte påvirkning av sterkt truede og sårbare arter og deres funksjonsområder, som vil svekke bestandene av disse regionalt og nasjonalt, for enkelte også internasjonalt. En samlet vurdering av konsekvensene for naturmiljø vurderes derfor å være i størrelsesorden svært stor negativ konsekvens for bygging av planlagte fiskepassasje i Helvetesfossen.*
- *Denne undersøkelsen har tilført mye ny kunnskap rundt skadevirkningene av planlagt fiskepassasje ved Helvetesfossen, der planlagte inngrep er vurdert å gi alvorlig til svært alvorlig konsekvens for naturmangfoldet. På bakgrunn av dette anbefaler vi at de aktuelle myndighetene gjør en ny og oppdatert avveining av tiltaket basert på den nye kunnskapen som er fremkommet i denne rapporten.»*

Vurdering av ny kunnskap og søknad om endring av vilkår i konsesjon

I merknadene til post 8 i Kgl.res. av 17. juni 2022 står det:

«Departementet legg i revisjonen til grunn at det skal byggast ein fiskepassasje i Helveteshylen. Ein fiskepassasje er eit større fysisk tiltak som krev detaljplan og godkjenning av NVE. Det er fleire alternativ for å utforme ein slik passasje. Departementet føreslår som NVE at utkast til detaljplan for fiskepassasje skal utformast med fiskefaglig kompetanse, og deretter sendast Miljødirektoratet for uttale, før den blir godkjent av NVE. Plan med tekniske løysingar for overvaking av opp- og nedvandring skal inngå i detaljplan.»

På grunn av ny kunnskapen om at 1) fiskepassasje i Helveteshylen er i strid med verneformålet i Tokkeåi naturreservat og 2) genetisk strukturering av ørret i Tokkeåi ikke gir en faglig forankring for utbygging av fiskepassasje, ba Statkraft NVE om veiledning i forbindelse med utarbeidelse av detaljplan. NVE har i den forbindelse bedt Statkraft søke om endring av vilkåret i konsesjonen for å kunne ta stilling til den nye kunnskapen.

Med bakgrunn i ny kunnskap og § 9 i «Lov om regulering og kraftutbygging i vassdrag», søker derfor Statkraft med dette om at ordlyden om fiskepassasje i merknadene til post 8 til vilkårene i revidert konsesjon av 17. juni 2022 for Tokke-Vinje reguleringen tas opp til ny vurdering og at Statkraft ikke pålegges bygging av fisketrapp i Helveteshylen.

Statkraft presiserer at spørsmålet knyttet til fiskepassasje i Helveteshylen ikke utfordrer gyldigheten til andre tiltak som ble pålagt etter revidert konsesjon, som bl.a. minstevannføring i Tokkeåi, omløpsventil i Lio kraftverk eller tiltaksplan og annet arbeid for å bedre forholdene for ørret i Tokkeåi. Disse tiltakene ivaretar alene ett bredt spekter av naturverdier med hensyn til fisk, biologisk mangfold og estetikk.

Med vennlig hilsen
For Statkraft Energi AS, region sør

Regiondirektør
Ivar Arne Børset

Dokumentet er elektronisk godkjent og trenger ingen signatur

Vedlegg:
[NINA-rapport 2272](#)
[NINA-rapport 2505](#)
[Biofokus rapport 2025-013](#)